12. Мясищев В. Н. Психология отношений: Под редакцией А. А. Бодалева. М., 1995.
13. Панферов В. Н. Классификация функций человека как субъекта общения// Психологический журнал. Том 8. №4. 1987. С. 51-60.
14. Петрова Е. А. Визуальная психосемиотика общения. - М., 1999.
15. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. - М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1957.

УДК 159.922.7

Болотських М.В, *кандидат історичних наук;*
Хворост М.Ю., *ад'юнкт кафедри загальної психології НУЦЗУ*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ФАКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА СИСТЕМИ МНС УКРАЇНИ

У статті виділені основні психогенні фактори, що впливають на ефективність діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу.
Ключові слова: керівник пожежно-рятувального підрозділу, екстремальні фактори, професійна діяльність

В статье выделенны основные психогенные факторы, которые влияют на эффективность деятельности руководителя пожарно-спасательного подразделения.
Ключевые слова: руководитель пожарно-спасательного подразделения, экстремальные факторы, профессиональная деятельность.

Постановка проблеми. У цей час у житті людства все більше місце займають проблеми, пов'язані з подоланням різних кризових явищ, що виникають у міру розвитку земної цивілізації. Обумовлено це, насамперед, зростанням кількості надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру, що приводять до великих людських втрат і величезному матеріальному збитку. Основними причинами збільшення кількості катастроф є: неконтрольований розвиток техносфери, при загальній тенденції зростання потужностей агрегатів на промислових об'єктах і збільшення їхньої концентрації; урбанізація й збільшення щільності населення Землі.

Протягом 2009 року на об'єктах та в населених пунктах України виникло 48998 пожеж, що на 5,4% більше, ніж у 2008 році. Внаслідок пожеж загинуло 3183 особи (на 17,9% менше ніж у 2008 році), з них 66 дітей. Економічні втрати від пожеж склали понад 1,5 млрд. гривень. Щодня в Україні, в середньому, виникало 134 пожежі, економічні втрати від яких складали 4,3 млн. гривень. Однією пожежею державі наносились прямі збитки на суму 9,9 тис. гривень. Кожного дня внаслідок пожеж, у середньому, гинуло 9 і отримувало травми 5 осіб.

Органами управління та підрозділами цивільного захисту забезпечено оперативне реагування на всі надзвичайні ситуації. Врятовано життя 5 тис. 607 осіб та матеріальних цінностей на суму близько 2 млрд. гривень.

З урахуванням кількісних та якісних характеристик існуючих загроз, загального рівня техногенної та природної безпеки і реальних можливостей системи

реагування на надзвичайні ситуації в 2009 році проведено комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня природно-техногенної безпеки країни.

Здійснений аналіз ходу виконання в 2009 році комплексу заходів, спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій різного характеру і підвищення рівня техногенно-природної безпеки, показав, що одним з основних проблемних питань в цій сфері, які потребують негайного вирішення, є недостатня підготовка керівників місцевих органів виконавчої влади з питань запобігання та реагування на надзвичайні ситуації.

Удосконалювання професійної підготовки керівників різного рівня визначене як вирішальний фактор підвищення ефективності управління системою МНС України, забезпечення її єдності, результативності службової діяльності. При цьому відзначається, що підготовка повинна здійснюватися з урахуванням особливостей функціонування конкретних формувань і служб.

У цей час у системі МНС України частка управлінських кадрів (керівників, осіб середнього й старшого начальницького состава) становить приблизно одну третину в загальній чисельності особового складу.

Керівництвом МНС відзначається, що на початку XXI сторіччя в умовах багаторазового збільшення обсягу розв'язуваних завдань з'явилася негативна тенденція зниження професіоналізму працівників МНС в управлінській ланці на тлі кадрового голоду на високо підготовлених кваліфікованих фахівців - керівників.

У цих умовах відповідальні завдання покладені на керівників, начальницький склад пожежно-рятувальних підрозділів, які при ліквідації надзвичайних ситуацій здійснюють безпосереднє управління діями по порятунку людей, матеріальних і культурних цінностей, захисту природного середовища в зоні надзвичайних ситуацій, локалізації надзвичайних ситуацій і придушенню або доведенню до мінімально можливого рівня впливу характерних для них небезпечних факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Специфічні умови діяльності, особливості розв'язуваних завдань обумовлюють ріст відповідальності керівників пожежно-рятувальних підрозділів за результати прийнятих управлінських рішень. Відповідно зростають вимоги до ефективності управлінської діяльності, рівня й змісту підготовки, професійних і особистісних якостей керівників зазначених формувань. Найважливішим для вивчення й рішення проблем ефективності діяльності керівників є психологічний аспект.

Проведені нами дослідження свідчать про наявність як об'єктивних (пов'язаних з підвищенням ролі людського фактора в ефективності діяльності), так і суб'єктивних (пов'язаних з усвідомленням керівниками потреби в психологічних знаннях, навичках і вміннях) факторів підвищення значимості психологічної готовності в забезпеченні ефективності діяльності керівників пожежно-рятувальних підрозділів.

Незважаючи на значне число досліджень, присвячених окремим аспектам діяльності рятувальників, пожежних і інших аналогічних підрозділів, психологічні умови ефективності діяльності керівників, управлінських кадрів пожежно-рятувальних підрозділів у сучасних умовах є практично не вивченими.

Разом з тим виявився ряд проблем, що впливають на ефективність діяльності керівників пожежно-рятувальних підрозділів. Вони стосуються причин виникнення помилок у діяльності й необхідності формування в керівників якостей, які б дозволяли їм, переборюючи психологічні труднощі, найбільше ефективно вирішувати поставлені завдання.

Забезпечення якісного рішення завдань пожежно-рятувальними підрозділами безпосередньо зв'язано, як показав проведений аналіз, з теоретичним обґрунтуванням і практичною реалізацією психологічних умов ефективної діяльності керівників при ліквідації надзвичайних ситуацій.

Проблема підготовки різних фахівців, військовослужбовців, співробітників силових відомств до професійної, службово-бойовий і схожої з нею діяльності в особливих, екстремальних умовах знайшла відбиття в роботах ряду вітчизняних та закордонних авторів [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Основна увага в цих дослідженнях зосереджено на розгляді процесів підготовки, формування й розвитку психологічної готовності, професійних і бойових якостей, виховання пильності, впливі службової діяльності на емоції й волю, індивідуально-психологічні особливості. Досліджувалися важливі й необхідні компоненти психологічної структури діяльності в особливих умовах. Однак такої специфічної категорії осіб, пов'язаних з діяльністю й керуванням в умовах надзвичайних ситуацій, як керівники пожежно-рятувальних підрозділів, на наш погляд, уваги приділено недостатньо. Вивчення даними авторами проблем професійної й психологічної готовності різних категорій фахівців не в повному обсязі враховувало специфіку діяльності керівників пожежно-рятувальних підрозділів, завдань в екстремальних ситуаціях, у ході ліквідації надзвичайних ситуацій.

Все це обумовило необхідність проведення психологічного дослідження діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу при ліквідації надзвичайних ситуацій. На наш погляд, одним з найбільш серйозних і, безумовно, що веде компонентом удосконалювання діяльності керівника є вивчення психологічних умов її ефективності, виявлення впливу психогенних факторів надзвичайних ситуацій на її ефективність, а також вивчення психологічних особливостей управлінської діяльності при ліквідації надзвичайних ситуацій.

Виходячи з вищевикладеного, у цілому ***актуальність теми*** визначається необхідністю виявлення психологічних умов ефективної діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу, що має свої особливості в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. При здійсненні діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу у процесі ліквідації надзвичайної ситуації виникають різні варіанти розвитку даної ситуації. Відповідно, для виділення психологічних умов їх діяльності при ліквідації надзвичайної ситуації необхідний аналіз її факторів з погляду теорії ситуаційного підходу.

Сутність ситуаційного підходу полягає у виборі ситуації як одиниця аналізу досліджуваного явища, що дає можливість здійснювати комплексно системно-

структурний, системно-функціональний, системно-генетичний і системно-інформаційний аналіз діяльності [1].

У цілому під *ситуацією* розуміється сукупність обставин, положення, обстановка [2]. У вітчизняній психології *ситуація* розглядається як система зовнішніх стосовно суб'єкта умов, що спонукують і опосередкують його активність [3].

Повний опис ситуації має на увазі виділення вимог, пред'явлених індивідові ззовні або вироблених їм самим, виступаючих для нього як вихідні. Реалізація вимог ситуації створює передумови її перетворення або подолання Підхід з погляду факторів, умов ситуації дозволяє аналізувати діяльність керівника не взагалі, а в субъектно-об'єктивної визначеності.

Ситуація розглядається в тривимірній системі: завдання діяльності, суб'єкт діяльності, об'єктивні умови діяльності. Ситуація - це цілісна частина діяльності, за певний час розвитку якої вирішується одне з вартих завдань діяльності. Ситуація розвивається в умовах конкретної об'єктивної обстановки, під впливом конкретних факторів.

Ми під ситуацією розуміємо взаємодію особистості з певною системою обставин (зовнішніх впливів) у ході ліквідації конкретної надзвичайної ситуації. Ситуація виникає щораз, коли конкретний суб'єкт діяльності вирішує в конкретних умовах конкретне завдання.

Ситуації розвиваються в умовах конкретної об'єктивної обстановки, під впливом конкретних факторів. Діяльність керівника при здійсненні покладених на нього функцій являє собою виникнення, розвиток і зміну ситуацій.

У психології існує різні класифікацій ситуацій. У цілому ж виділяються два *основних види ситуацій:*

проста (повсякденна), у якій для особистості все звичайно, вона діє в нормальному режимі;

екстремальна (напружена, складна, важка, надзвичайна), у якій вимоги до особистості виходять за межі "норми".

Стосовно до діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу можна виділити екстремальні ситуації (у ході ліквідації надзвичайної ситуації) і ситуації повсякденної діяльності. Ці ситуації зв'язані між собою предметом, часом, місцем і послідовністю виконання діяльності керівника.

Екстремальна ситуація – така значима для людини ситуація, у якій його суб'єктивна оцінка своїх можливостей по досягненню поставлених цілей показує їхню недостатність і це викликає психічну напруженість. Екстремальна ситуація розвивається в умовах конкретної об'єктивної обстановки, під впливом конкретних факторів.

У дослідженні ситуацій діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу представляється необхідним розглянути відмінності простих, повсякденних, нормальних ситуацій від важких, аномальних. А.Я. Анцуповим і А.І. Шипіловим, що досліджували дану проблему в рамках вивчення конфліктних ситуацій, було висунуте припущення, що визначити важку ситуацію діяльності можливо, якщо вона характеризується розбалансованістю системи з її підструктурними

елементами: «завдання діяльності - особисті можливості» і «мотиви - умови діяльності», що викликає психічну напруженість у людини. Ступінь неузгодженості цієї системи й визначає рівень труднощів ситуації.

Загальні ознаки важких ситуацій діяльності керівника пожежно-рятувального підрозділу представляються такими: наявність труднощі, усвідомлення погрози, перешкоди на шляху реалізації яких-небудь цілей, мотивів; стан психічної напруженості як реакція особистості на труднощі, подолання якої значиме для нього; помітна зміна звичних параметрів діяльності, поводження, спілкування, вихід їх, або навіть їхнього сприйняття, за рамки «звичайності».

Як відзначено вище, одним з основних ознак важкої ситуації є наявність перешкод, які розглядаються як погроза реалізації мотивів, поставлених цілей. Залежно від того, як психологічно сприймається дана погроза, важкі ситуації можуть мати три рівні:

- *труднощі як потенційна погроза* (проблемні ситуації діяльності, проблемні ситуації соціальної взаємодії, внутріособистісні утруднення);

- *труднощі як безпосередня, уже готова реалізуватися погроза* (критичні, аварійні ситуації діяльності, конфліктні ситуації взаємодії й внутрішньо особистісні конфлікти);

- *труднощі як що які викликані вже реалізованою погрозою* (екстремальні, у тому числі й надзвичайні, ситуації, конфліктні ситуації й внутріособистісні кризи).

Екстремальні ситуації пов'язані з помітно мінливими умовами, у яких протікає діяльність. Виникає небезпека й (або) загроза життю людини. Характерними рисами екстремальних ситуацій є наявність системи діючих на керівника і його підлеглих стресогенних факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на психічний стан.

Для виявлення системи факторів надзвичайних ситуацій, що впливають на керівника пожежно-рятувального підрозділу у дослідженні було проведене експертне опитування 84 посадових осіб, співробітників, що безпосередньо беруть участь у ліквідації надзвичайних ситуацій, яким було запропоновано вказати, з якими з наведених факторів НС їм доводилося зіштовхуватися. Були отримані оцінки впливу факторів ситуацій на керівника пожежно-рятувального підрозділу. Залежно від особливостей конкретної надзвичайної ситуації й умов, у яких вона протікає, керівник зазнає впливу від різних психологічних факторів, що створюють утруднення в діяльності (Табл. 1).

При цьому можна виділити фактори, що *безпосередній впливають на емоційний стан керівника.*

Непередбачуваність подій у зоні НС, що змушує керівника бути готовим до швидкої зміни алгоритму діяльності, як правило, пов'язана із трьома основними параметрами: часу; місця; умов. Готовність керівника до дії цього фактора досягається в ході багаторазових тренувань, в умовах, максимально наближеним до реального.

Недостатність або суперечливість значимої інформації (невизначеність). На початку ліквідації НС у керівника може ще не бути цільного подання про ситуацію. Але в міру надходження інформації про результати, керівник повинен уявити собі ступінь повноти рішення завдання.

Таблиця 1.

Характеристика психологічних факторів, що впливають на діяльність керівника пожежно-рятувального підрозділу при ліквідації надзвичайної ситуації

№ п/п	Фактори надзвичайної ситуації	Частота прояву	Ранг
1.	Непередбачуваність подій у зоні НС, що змушує керівника бути готовим до швидкої зміни алгоритму діяльності	81	1
2.	Відповідальність	78	2
3.	Новизна обстановки (нестандартність)	77	3
4.	Стан психічної напруги	74	4
5.	Високий рівень несподіванки	69	5
6.	Небезпека, загроза життю, фізичному й психічному здоров'ю, як працівників підрозділу, так і життю, здоров'ю, благополуччю громадян у зоні НС	62	6
7.	Афективні реакції, як особового складу підрозділу, так і громадян в умовах надзвичайної ситуації	58	7
8.	Ступінь злагодженості й взаєморозуміння особового складу підрозділу	57	8
9.	Дефіцит часу	52	9
10.	Можливі людські жертви й матеріальні втрати	49	10
11.	Несприятливі погодно-кліматичні умови	48	11
12.	Високий темп дій	43	12
13.	Сполучення декількох напрямків діяльності	38	13
14.	Недолік інформації	37	14

Між припущенням про хід майбутньої діяльності по ліквідації НС і її реальним розвитком існує розрив, що є джерелом дистресу *(новизна обстановки (нестандартність)*. Причина цього криється в невідповідності між розумінням ситуацій керівником і її реальним розвитком. Експертне опитування показало, що розвиток 40% - 50% НС було приблизно однотипним, а інших 60% - 50% - нетиповим.

Відповідальність за необхідність точно й добре виконати доручену справу перед товаришами, начальником, перед законом і моральними вимогами до рятувальників. Іноді фактор відповідальності так сильно впливає на керівника, що він починає необґрунтовано хвилюватися й проявляти негативні емоції. Якщо ж особовий склад підрозділу добре підготовлений до ліквідації НС, цей фактор сприяє концентрації уваги й чіткості дій.

Такий фактор, як *негативні емоції в спілкуванні усередині пожежно-рятувального підрозділу* обумовлений слабкою психологічною підготовленістю як керівника, так і всього особового складу формування в цілому до взаємодії в екстремальних ситуаціях і говорить про недостатню роботу із забезпечення психологічної сумісності в підрозділі. Психічна напруженість, нервозність, поява остраху помилитися й підвести керівника, залучення до моральної відповідальності за невдачі, нечіткість або різкість команд і доповідей можуть знизити ефективність

діяльності керівника. І навпаки, обстановка емоційної підтримки, упевненості в досягненні позитивного результату, спокою й витриманості, товариської взаємодопомоги й довіри, бойового азарту - мобілізують сили керівника і його підлеглих.

Афективні реакції, як особового складу підрозділу, так і громадян в умовах надзвичайної ситуації. Як і попередній фактор, він шкодить, його специфічну дію може викликатися навмисне, провокуватися поводженням громадян. Для подолання дії цього фактора необхідна спеціальна психологічна підготовка.

Небезпека, загроза життю, фізичному й психічному здоров'ю, як працівників підрозділу, так і життя, здоров'ю, благополуччю громадян у зоні НС. Небезпека керівником сприймається як об'єктивно існуюче стікання обставин або предметів, що загрожують життю й здоров'ю людей. Вона може бути реальною або мнімою, її можна як недооцінити, так і перебільшити. Сприйняття небезпеки часто залежить від індивідуальних особливостей людей: одні - схильні перебільшувати ступінь небезпеки, інші ж - зменшувати. Це один із самих психогенних факторів НС. Разом з тим, багато керівників небезпеку сприймають тільки при виникненні безпосередньої загрози життю. Безпосереднє сприйняття небезпеки завжди повинне бути адекватним. Для цього вона не повинна викликати у керівника нескориме почуття страху. Це можливо при розвитий стійкості в оцінці небезпеки й попереджувальної обачності при зовні, начебто б, необразливої ситуації. Неадекватне сприйняття небезпеки веде до перенапруження, до помилок, до зриву діяльності. У надзвичайних ситуаціях керівникові необхідні, навіть в умовах смертельної небезпеки, холоднокровність, витримка, самовладання, хоробрість. Є ще один аспект, це - очікування небезпеки: «...надмірно тривале, морально не виправдане очікування небезпеки навіть у професіоналів може, розморюючи їхню психіку, будити безпричинні вибухи патологічної жорстокості» [4].

Погодно-кліматичні умови, неприємні фізичні відчуття й викликувані при цьому психологічний дискомфорт і прагнення до більше комфортних умов. Майже всі керівники показали, що виїзд у район ліквідації НС сполучений з тяжкими умовами побуту й найчастіше сполучений з необхідністю подолання погодних умов. Адаптованість організму до різного за погодно-кліматичним умовам пункту постійної дислокації, не виступає гарантом доброго самопочуття при випробуванні інших погодних умов, особливо в місцевості іншого типу. Так більше 40% опитаних визнали, що помилки й труднощі в їхній діяльності при ліквідації НС були обумовлені погодно-кліматичними умовами, особливо в осіннє-зимовий період.

Відповідно до мети дослідження був проведений аналіз факторів НС із завданням визначити ступінь їх психогенности й дієвості на особистість керівника-пожежно-рятувального підрозділу. Усього було опитано 96 посадових осіб. Особисте відношення до кожного фактора надзвичайних ситуацій і ступінь їхньої суб'єктивної оцінки впливу даних факторів представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Ранжирування психогенних факторів надзвичайних ситуацій

№ п/п	Психогенні фактори НС	середнє значення бала
1	Непередбачуваність подій у зоні НС	0,93
2	Відповідальність	0,89
3	Новизна обстановки (нестандартність)	0,87
4	Стан психічної напруги	0,79
5	Високий рівень несподіванки	0,78
6	Небезпека, загроза життю, фізичному й психічному здоров'ю, як співробітників формування, так і життя, здоров'ю, благополуччю громадян у зоні НС	0,69
7	Афективні реакції, як особового складу формування, так і громадян в умовах надзвичайної ситуації	0,68
8	Ступінь злагодженості й взаєморозуміння особового складу підрозділу	0,67
9	Дефіцит часу	0,54
10	Можливі людські жертви й матеріальні втрати	0,43
11	Несприятливі погодно-кліматичні умови	0,39
12	Високий темп дій	0,39
13	Сполучення декількох напрямків діяльності	0,34
14	Недолік інформації	0,32

Висновки. З урахуванням отриманих результатів і проведеного аналізу теорії й практики діяльності по ліквідації надзвичайних ситуацій у якості ***основних психогенних факторів, що впливають на ефективність діяльності керівника*** пожежно-рятувального підрозділу були виділені: небезпека, загроза життю, фізичному й психічному здоров'ю, як співробітників формування, так і життя, здоров'ю, благополуччю громадян у зоні надзвичайної ситуації; можливі масові людські жертви й значні матеріальні втрати; афективні реакції, як особового складу формування, так і громадян в умовах надзвичайної ситуації; стан психічної напруги; високий рівень несподіванки, непередбачуваності подій у зоні надзвичайної ситуації, що змушує керівника бути готовим до швидкої зміни алгоритму діяльності; дефіцит часу; раптовість; високий темп дій.

Найбільш потужними об'єктивними психогенними факторами в умовах надзвичайної ситуації є: загроза власному життю, життю товарищів по службі, деяких категорій громадян (жінок, дітей, старих).

До основних суб'єктивних причин психогенних розладів при ліквідації надзвичайних ситуацій відносятьсяя: недостатня досвідченість, психологічна непідготовленість, низька емоційна стійкість, смерть або каліцтво товарища, напруженість у міжособистісних відносинах, особисте знайомство з жертвами, ситуація при порятунку, коли жертва одержала травми, опіки, що виключають можливість видужання, або коли неможливий доступ до жертви (особливо коли жертвою є ребенок).

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитриева М.А. Человеческий фактор на производстве / М.А. Дмитриева. – Л. : Ленингр. орг. о-ва “Знание” РСФСР, 1989 - 18 с.
2. Дмитриева М.А. Психологический анализ системы человек– профессиональная среда / М.А. Дмитриева // Вестник ЛГУ. – Серия 6. «Психология». – 1990, Вып. 1. – С. 82-90.
3. Общая психология / С.Д. Максименко. – М.: “Рефл-бук”, К. : “Ваклер”. – 2004. – 528 с.
4. Пономаренко В.А. Методологические основы изучения ошибочных действий человека / В.А. Пономаренко, Н.Д. Завалова // Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия – М.: ПЕР СЭ ; Логос, 2007. – С. 430-438.
5. Пономаренко В.А. Психология человеческого фактора в опасной профессии / В.А. Пономаренко. – Красноярск, 2006. – 618 с.
6. Потапчук Є.М. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.09 / Потапчук Євген Михайлович. — Хмельницький, 2004. - 429 с.
7. Сафін О.Д. Психологія управлінської діяльності командира: навчальний посібник / О.Д. Сафін. – Хмельницький: Видавництво Академії ПВУ, 1997. – 149 с.
8. Столяренко А.М. Экстремальная психопедагогика : учеб. пособие для вузов / А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 607 с.

УДК 159. 09.

Миронець С. М., *к. психол. наук, доцент, заступник начальника Інституту державного управління у сфері цивільного захисту НУЦЗ України*

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ФАХІВЦІВ ЗВЕДЕНИХ РЯТУВАЛЬНИХ ЗАГОНІВ

У статті представлений аналіз проблеми психологічної адаптації співробітників об'єднаних рятувальних загонів. Визначені принципи формування звідних рятувальних загонів до виконання завдань у складі гуманітарних рятувальних місій, а також вироблені відповідні методичні рекомендації керівництву і рятувальникам по питаннях саморегуляції психоемоційних станів в умовах екстремальних умов праці.

Ключові слова: звідні рятувальні загони, гуманітарна місія, ліквідація наслідків НС, фахівці МНС України.

В статье представлен анализ проблемы психологической адаптации сотрудников объединенных спасательных отрядов. Определены принципы формирования сводных спасательных отрядов к выполнению заданий в составе гуманитарных спасательных миссий, а также выработаны соответствующие методические рекомендации руководству и спасателям по вопросам саморегуляции психоэмоциональных состояний в условиях экстремальных условий труда.

Ключевые слова: сводные спасательные отряды, гуманитарная миссия, ликвидация последствий НС, специалисты МЧС Украины.